

PRZEGLĄD

ROLNICZY, HANDLOWY I PRZEMYSŁOWY

Pismo bezpłatne, wychodzące dwa razy na tydzień
przy
DZIENNIKU WARSZAWSKIM.

N^{ER} 97.

WARSZAWA—ŚRODA.

Dnia 30 Listopada (12 Grudnia) 1855 roku

GOSTOMSKIEGO JAKÓBA

EKONOMJA ALBO GOSPODARSTWO ZIEMIAŃSKIE

dla porządnego sprawowania ludziom politycznym dziwnie pożyteczne.

(Dalszy ciąg.)

Dworka ma tego dojrzyć z pilnością, aby ogrodnych rzeczy nie omieszkiwała siać, gdy czas czemu przychodzi — jako: cebule, ogórki, pasternak, marchew, pietruszkę, rozsądę, ówikę (sałata też nie wadzi, ale tylko tam gdzie pan mieszka). Rzepey też nie zapomnieć. A tego wszystkiego zaś nasadzić na nasienie ku swój potrzebie. Uprzedać też nie wadzi — i dobrym ludziom darmo udzielić może. Rzepuica też dla oleju nie zła — dla czeladzi domowej robotnej.

Nasienia ogrodne gdy jeden od drugiego — urzędnik od urzędnika — bierze, ma to być między nimi: aby płacił jeden drugiemu tak jak na targu. A ten, kto spisuje w folwarczach, ma im ukazać, gdzie tego mają dostawać, a niż na targu: gdyż z targu nie każde nasienie wschodzi; bo po tem znać, który rządniejszy.

Ogrody kędy sięją, tak bez pana jako i przy panie — tedy tam, kędy pan nie często mieszka (przez rok albo przez trzy) ma tego ukazać pożytek: bo, na ogrody siła gnoju wychodzi! byłaby na tem pszenica z większym pożytkiem,...

Len, konopie mają brać tak, coby każdy snop mniej ani więcej nie czynił, jedno garść. A to experencyja: aby się urzędnik i dworka z przędziwa łatwiej wyliczyli. A tak je siać — i brać, aby je za słońca zetrzeć — i ma je moczyć przed ś. Bartłomiejem — głowatę konopie na wiosnę — płoskonne (jako len) w jesieni z słońca. A kiedy zły len albo konopie, tedy go nie trzeć, ale to oznajmić: a nie wtenczas kiedy go (232) nie maź albo to skradną.

Motowidła we wszystkich imionach mają być jednakie. Także (233) i przedze mają odbierać...

Popiół, kędy leśnemi drwy palą, mają go osobliwie zbierać i chować go rzadnie — do drugich imion!. I zachować się tem może sąsiadowi drugiemu — choć rzecz mała ale potrzebna. Chmieliny, mahowiny, też palić na popioły, bo są potrzebne. Owa tak, co rozum a czas pokazać może. bo trudno ma człowiek wszystko wypisać. Ale z tego zowią dobrego sługę, gdy też pokaże co z swego rozumu. Głową wszędzie ma być urzędnik, wódarz podsejkiem, klucznik pisarzem.

Kędy sady, tedy starą drzewinę, wiśnię zbierając, palić — z tych najlepszy popiół; a z drzewa, jeżeli nie zbuczniałe (234) łoża do rusznicy albo insze statki robić. Dworka naukę tę tam wszyskę wyżej napisaną tem ma zawiązać, aby dostatek był wszego, co na jej urząd należy — bo to bywa, że w wielkich dworzech bywa większy niedostatek niż u chłopów na półwólczkul.. i małpa (235) biega do chłopów pożyczając.. (i nie wróci mu).. albo chcąc to zakryć, tedy zasię z dwora i chłop i dworka będą kraść.

Przy motowidłach waga przedze, i liczba ma być wszędzie u wójta wiadoma: aby dla odmienności urzędników i panów wiadomość była kędy prządają poddani albo ich żony.

Kasze, krochmale (236), na jednym miejscu działać — dla pańskich rozchodów, okrom flisów i domowych potrzeb.

Ci co sprzedawają nabiał, mają przyrzekać (237) za dwadzieścia i dwie kwarcie. A tak gdy onemu nie dostanie co kupił, ma takse wrócić, a nagrodzić mu to ma dworka. Wszakże urzędnik i wódarz starszy mają dworki doglądać: bo piętna nie jedno (tylko) dla fałszu a plugawej sprawy każda dworka ma kłaść, ale też i dla miary masła; także też i tworzydła wszystkie dworki mają mieć jednakie.

Pokrzywy rano sieć, póki nie parzą — krowom bardzo dobre.

(234) = spruchniałe, mówi się gnoj zbuczniały tj. zetłaty (zład butwieć.

(235) owa dworka.

(236) reżydło, skrobie.

(237) ręczyć.

(232) Skróć, za jego.

(233) = tako że tj. podobnie.

LIST DWANASTY.

Gospodarstwo, co albo przy panięj albo u wdowca bądź i u rządneho młodzieńca, zależy na rządnej dworkę, której już może poruczyć nie jeden folwark, ale i wszystkie, by ich miał nawigęćj.

Naprzód, tak sama pani, jako pani stara taka, ma tego doglądać, aby to wypełniała każda dworka co jej należy, a co napisano u folwarkowych dworek: bo to i sama umieć ma i nauczyć i dojrzeć, aby tak było skutkiem.

Ogródek pięknie zasiać zioly osobnie pachnącemi; różę nasadzić dla wódki jako też i dla wieńców, zwłaszcza tych które się w Polsce rodzą. A nie tylko ogrodnych, ale i polnych i dąbrownych (ziół) jako dzięgielu, biedrzeńca, kadzidla, macierzanki, słazów, kopytnika, bugwii rumnu i inszych, bab się w tem albo kogo biegłego poradziwszy. A to i przy święcie, i kiedy roboty inszėje nie ma, sprawić się może.

Wódki potrzebne a rozliczne palić.

Ziół wonnych dla wanny albo ługu nasuszyć.

Na cienkie płotna cienko prząć.

Obrusów, ręczników, serwet, dostatek nadziać.

Nici do roboty pannom do białego szycia naprzyczyniać, sznurków nabieścić. I krawcom nici trzeba, bo ten rzemieślnik często w domu rabia.

(Dalszy ciąg nastąpi.)

O UPRAWIE LNU I WYROBACH Z TĘJ ROŚLINY.

(Wyjętek z dawnego rękopismu pewnego Litwina.)

udzielił Adam Mieczyski.

(Dalszy ciąg).

Siewba.

Zachodzi pytanie jak gęsto siał potrzebą? Na roli tłuszczej gęściej, na chudszej rzadziej. Jest prawidłem dla wszystkich zbóż powszechnem. Chcąc mieć włókno delikatne, podpieraniem utrzymywane, chcąc ulepszyć nasienie lat kilka przechowane, siał gęściej z obu stron zagon obsiewając. Tak też według praktycznej potrzeby stosownej do roli miarkować siewkę należy. Dla tych przyczyn przepiszać nie można, wiele garncy siemienia na morg wysiewać. U nas w Litwie siał od 20—60 garncy litawskich czyli średni wysiew na morgu jest garncy 30. Dzień do siewy zawsze po suszy, przed blizkim deszczem obierać należy. Wiergiljusz nam jeszcze ten przepis zostawił: *Dum sicca telure licet, dum nubila pendent*. Niektórzy praktycy oczyszczają swe siemie, zasiewając gęsto przed suszą, i niezabronować przez dni kilka zostawiając, aby nikczemne ziarna i zielone nasiona wypaliły się. Jeżeli się przewiduje susza, a siewba nagli, radzą siał

pod rosę to jest nad wieczor i nazajutrz rano z rosą zabronować. Mnie zdaje się lepiejby przez porę lub pultory pory namoczyć z worem.

Do zabronowania lnu i do całego pod niego wyrobku roli, radziłbym brony mieć żelazne, dla tego też z kamieniami oczyszczać rolę zalecałem wyżej. Po zabronowaniu brudy wyganiać równo należy głęboko. Dobrem nasieniem, na dobrze uprawnej roli, z należyta ostrożnością posiany len powinien koniecznie urodzić dobry. Przesądowi, niedbalstwu lub nieoświeceniu, przypisać należy mniemanie, że w tem lub owem miejscu, mimo wszelkich starań, czarnoziemnej roli i dalszych wygod, przez żaden sposób wybornego lnu otrzymać nie można. Roślina ta owszem od innych zbóż mniej dba, na trafunkowe przeszkody: odmiany atmosfery nieprzyjazne ich wzrostowi, kwitnieniu lub dojrzewaniu, mniej na nią wpływają. Prócz gradobicia, zdarzającej się niekiedy pewnej szkodliwej rosy, tak też rdzy, wycięciałości kaliwie, gdy zbyt wylega, co wszystko rzadko się nader przytrafia, prócz mowy tych trafunkowych przygod, len w każdym roku powinien urodzić każdemu pilnemu gospodarzowi. A kiedy morg z dobrego urodzaju daje funtów 600 włókna towarowego, a małego urodzaju funtów 250, przeto pewny średni zbiór wynosić powinien funtów 425.

Pliwa.

Zaniedbana tylko uprawa roli, albo nasienie zabrudzone, bywa przyczyną zmaglającą do pliwa, inaczej wcale ta robota nie jest potrzebną, i pieląc wyciera się wiele lnu, ziola między lmem urosłe włókna niepsują, bo się wylamią w tarlicy te zaś które się pną po kaliwach, nie będą wybrane, bez samych kaliw uszkodzenia. Kiedyby wszelako zmuszała potrzeba do pliwa, wybierać należy czas po deszczu: bo z suchej ziemi nie łatwo ziele się z korzeniem wyrwać; pług w tę porę, gdy się kaliwa już wzmocnią, to jest skoro tylko wierzchołki pączkami kwiatów obciążone zginać się poczynają, bo po tej porze len elastycznością przyrodzoną, wkrótce się będzie piał w górę dla wydania kwiatu, przeto pochylane w pliwie kaliwa, mogą się wyprostować.

Podpieranie

Ta robota wcale jeszcze nie jest zaprowadzoną w naszym kraju. We Francji, Niderlandach i w innych gospodarczych krajach z wielką korzyścią podpierania używają, a jak świadczą gazety, Kurjer Litewski na rok 1826 numer 37, że w tym pierwszym kraju, len podpierany do wysokości stóp 3 urasta, ma włókno szczególniejszej delikatności i wszelkie dobre przymioty zawierające. W rzeczy samej, rola żywna, wyrobiona należyście, gęsto zasiana, wydawać zwykła plon bardzo urodziwy, ale że ta zbyt duża wysokość, czyli jak u nas zową wycięczenie, sprawuje wyleganie lnu zwłaszcza po deszczach i wiatrach tak że schylone kaliwa i zbite jedno na drugie; gnić na pnie przed dojrzaniem poczynają, nie mając mocy wyprostowania się. Chcąc temu zapobiedz, używa się podpierania. Na ten koniec przygotowują się kolki, grube cali 2 i 3, długie około łokci 2 w grubszym końcu zastrzone, w cieńszym widełki mające. Te wbijają się w bródach

w odległości 5 — 7 stóp. Szerokość zagona rozumie się ze stóp 4 nie przechodzi. Na widelkach wzdłuż brozdy, zawlekają się żerdzie. W poprzek na nie naściela się chrust suchy lub zielony, tylko z rzadka, tak aby miejsca próżne były w większej liczbie od miejsc przykrytych. Wysokość chrustu nad zagonem od cali 18 do 24 być powinna. Robota odbywa się przed kwitnieniem. Za podejmowaniem się w górę rośliny, musi każde kaliwo przebić się pomiędzy chrust, tym sposobem podparte i osłonięte, od łamania wiatrami ma wszelką wolność wspinania się w górę, nabywa siły nowej rośnienia, formuje nowe piątro, wycieka najwyżej. Każdy dorozumiewa się, że wzrost taki dać musi włókno bardzo długie i bardzo subtelne.

Rwanie.

Po należytem uformowaniu główek nasienych niebawnie zwykło następować rwanie. Niezmiernie wiele na tem zależy, aby tę porę wybrać należycie: zawczasie rwany len będzie miał nasienie nie-dojrzałe, na zasiew nieprzydatne, włókno da więcej pakula, nie będzie należycie elastyczne, lecz bawełniste. Zapóźno rwany da włókno obfitsze, ale twarde szortskie zbyt mocno przyrośnięte do paździerza, brudnej farby i niejednostajnej jednym słowem na dobry wyrobek całe nie zdadne. Jest przeto średnia pora, między zaczęciem dojrzewania a dojrzałością zupełną. Zaczęciem dojrzewania jest w ten czas, kiedy przekwitła główka w zieloności błędnie zaczyna. Przystanie czyli przejście pory dojrzłości, jest w ten czas, kiedy główka ciemno-brunatną, farbę przybiera, a nasienie wewnątrz dzwoni, mocno szeleszcze. Przeto kolor główki pośredni między zieloną a brunatną farbą, czyli światło bistro, małe zaledwie znaczne szeleszczenie w niej nasienia są skazówkami pory rwanis. Inne prztem oznaki są: dźbło od dołu żółknie, w kolor słomisty wpada, listki do połowy zupełnie powiędłe i spadające. Te wszystkie następstwa razem przypadające, trudno co do czasu oznaczyć gdyż od wpływu atmosferycznych odmian zależą. Dla tego dojrzewać poczynający len często przeziernąć z uwagą potrzeba.

Przy samem rwanu, wierzchołki równo układać formując garście, nie dbać o poplątanie nitkowe kaliwa, które na nic niezdatne. Wiązać w małe snopki jak ręką objąć. Ponieważ przestanie raptownie następować zwykło pod pogodną porę, przeto do rwania tyle należy obrócić robotnika, aby w dniu jednym robotę ukończyć. Najdalej we dwa dni.

(Dalszy ciąg nastąpi.)

ODWROTNA STRONA MEDALU,

(Dalszy ciąg).

(Patrz Nr. 96).

Z Tygodnika Rolniczo-Przemysłowego Krakowskiego.

Co zaś do sprawiedliwości, to potrzeba się każdemu z osobna obliczyć z sumieniem i to bez illuzji, po gospodarsku: czy jest sprawie-

dliwym w obec Boga, w obec kraju, w obec siebie i bliźnich, czy godziwem gospodarzyć i siedzieć na roli? A wówczas, po takim rachunku sumienia, niechaj sam odpowie sobie, czy gospodarstwa są w upadku i jak je podźwignąć.

Tak nie ma żeglugi bez portu, tak oie ma rodziny bez domu, domu bez gospodyni, gospodarstwa bez gospodarności.

Od domu tedy zacząć potrzeba. Przy zmianach zaszłych w stosunkach wiejskich nie ostoć się już dziś gospodarstwo rolne bez gospodarności domowej, i żona obywatela wiejskiego musi wspólnie z nim pracować na chleb powszedni, bez różnicy stanu i majątku. Pani, w dawnym znaczeniu, nie ma już i być nie może, ale Pani domu potrzeba, gospodyni opiekunki domowej drużyny, któraby z laty w powagę matrony urosła, bo potrzeba ręki i poprawy dla młodszego pokolenia.

Świat dzisiejszy zbiedniał bardzo, nie w skutek upadku gospodarstwa, ale w skutek tego, że w tak zwanem gronie obywateli wiejskich zabrakło obywateli poważnych i matron polskich. Dopóki młodzi firycykują i lafiryndzą się, nie sieją na wiek późniejszy, nie sieją na przyszłe życie; więc starość nuda i chorobliwa, a gdy zejść, nie wielka pamięć po nich. I to pono nie po gospodarsku: tak wolno żyć rentierowi, ale nie obywatelowi wiejskiemu.

Wspólnie na chleb powszedni musi dziś pracować żona gospodarza, albo jeżeli już dla niej zapóźno, potrzeba do tego wkładać dzieci według stanu i majątku.

I w tem mieli nasi ojcowie i dziadowie bardzo praktyczny rozum i najwłaściwszą metodę. Pierwsze źrebięta, cielęta, jagnięta, które na świat przyszły po urodzeniu dziecka; darowywano dziecku, pierwsze pszczoły które się wyroiły, miały iść na wino; ojciec kupował beczkę wina do piwnicy, na wesele, jak się rodziła córka, a odkładał dukaty z Matką Boską jak się urodził syn; matka zaś, kazała prząść półsetki na przyszłą wyprawę panny młodej. I prosta rzecz że było w tem wszystkim błogosławieństwo, bo była pocziwa intencja i rzeczy brano na serjo. Żrebiątka, cielątka i jagniętka pańskiego dziecka doglądano jak najstaranniej; kiedy urosło i nadało się przedawano je, konie darowywano chłopcom, córkom krowy, owce i pszczoły, drób i gołębniki po folwarkach; w możniejszych rodzinach odkładano dochód całych folwarków na przyszły posug; kiedy panienka podrosła miała już częstokroć własne stadko, własną pasiekę, własne półki z półsetkami i własne drobie po folwarkach, a chłopak siadał na własnego konia kiedy go wzięto z babieńca, a i jedno i drugie musiało już odtąd własności swojej doglądać, wiedziało co do czego, ile ma czego, co czem ma karmić, jak temu radzić, gdzie sprzedać? — Chłopaka podsadzał ojciec na żiob lub do żlobu, żeby sam obrok koniowi wysypał, uczył go kielznac konia, uczył wiele kreszek z konia wyciągnąć potrzeba, jak kulbaczyć i siadać, jak zaprzęgać i wozić. Był związek między dworskimi dziećmi a sługami; bo kto ich dobytku doglądał tego starali się ujać, nagrodzić i zobowiązać. Kiedy przyszło pannę wydać a chłopca odposobić, miewało już jedno i drugie własną fortunę i własny dobytek, a co największa, że kto wziął umiał cenić i nie stracił, bo wiedział jak się to powoli do tego przyszło; a rodzice mówili, że nie dadzą nic więcej. Z zarządem domu i wprawą w gospodarstwo sły rzeczy tak same: mała już córusia znała wszystkie kluczyki domu i

